

GİRİŞ

İnsanların toplu halde yaşamaya başlamaları, anlaşma/etkileşim gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan insanın sosyalleşme ihtiyacı ile birlikte diller ve farklı kültürler gelişmiştir. Dolayısıyla bireyin, sosyalleşme ihtiyacını giderebilmesinin yolu iletişimden geçmektedir.

Türkçe “iletişim” kavramı Fransızca “komünikasyon” sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük Latince’deki “communication” sözcüğünün karşılığıdır ve sözcüğün kökeninde “communis” kavramı bulunmaktadır. Birçok kişiye ve nesneye ait olan/ortaklaşa yapılan anlamındaki bu kavramdan hareketle iletişim sözcüğünün özünde, yalın bir ileti alışverişinden çok, toplumsal nitelikli bir etkileşimi ve paylaşımı barındırdığını söylemek mümkündür (Çiftçınar, 2011:1).

İletişimin en temelinde ise beden dili bulunmaktadır. Öyle ki dillerin gelişiminden önce insanlar beden diliyle anlaşmışlar, duygu ve düşüncelerini birbirlerine beden diliyle aktarmışlardır. Bununla birlikte insan, konuşmayı öğrenmeden önce beden dilini öğrenmekte, isteklerini ve duygularını beden dili ile çevresine aktarmaktadır. Dolayısıyla beden dilinin doğru kullanımı ve doğru çözümlenmesi etkin ve doğru iletişimin de önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Öyle ki bireyler, iletişimde buldukları kişileri dilsel ve bedensel hareketleri ile bütün olarak algılamaktadırlar.

İletişim, yalnızca kişilerarası ilişkilerin yürütülmesinde temel bir unsur değildir. Topluluklar halinde yaşamının sonucu ortaya çıkan devletlerin/yönetim sistemlerinin sürdürülebilirliği de halk ve siyasiler arasındaki etkin iletişimden geçmektedir.

Demokratik sistemin önde gelen varsayımlarından biri, sistemi temsil ya da idare edecek kişilerin, sistemin en önemli unsuru olan halk tarafından iş başına getirilmesidir. Temsilci adaylarının bunu başarabilmeleri için kendilerini tanıtmaları ve vatandaşları ikna etmeleri gerekmektedir. Nasıl ki bir ürünün satışı için yapılması gereken en temel şey, ürünün tüketicilere tanıtılması ise halkı yönetmeye aday olanlar da kendilerinin ya da partilerinin tanıtımını yapmak zorundadırlar. Genel oy hakkının kitlelere verilmesi ile birlikte başlayan bu tanıtım faaliyetleri “siyasal iletişim” süreci olarak adlandırılmaktadır (Seçim, 2017: 101).

Seçim kampanyası tanıtım ve tüm iletişim faaliyetlerini de kapsayan siyasal pazarlama kavramı; bir siyasi adayın potansiyel seçmen kitlelerine uygunluğunu, adayı en yüksek seviyedeki seçmen kitlesinin ve bu kitledeki her bir seçmenin tanımını ve kabulünü sağlamak, rakiplerle ve muhalefetle farkını yaratmak ve gerekli oy sayısını elde etmek için kullanılan teknik ve uygulamaların tümü olarak tanımlanmaktadır (Bongrand, 1992: 17’den Aktaran; Keresteci, 2006: 35). Tanımlanan bu siyasal pazarlama iletişimi sürecinde, siyasilerin kitleleri ikna edebilmeleri için retoriklerinin kuvvetli olmasının yanı sıra beden dili kullanımları da oldukça önemlidir. Öyle ki iletişim tek başına sözlü bir form değil, sözsüz biçimleri de içinde barındıran bir olgudur. Dolayısıyla siyasilerin politik pazarlama açısından hem sözlü hem de sözsüz iletişim biçimlerini etkin ve doğru bir biçimde kullanmaları ikna sürecinde son derece önemlidir. Bu nedenle siyasi liderlerin beden dillerinin çözümlenmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda; siyasi aktörlerin seçim kampanyalarında sözsüz iletişim unsurlarından beden dilini nasıl kullandıkları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın problemi, 31 Mart 2019 yerel seçimleri kampanya sürecinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Cumhuriyet ve Millet ittifakı başkan adaylarının beden dili kullanımı nasıldır? olarak belirlenmiştir. Çalışmada; siyasal iletişim açısından liderlerin, Cumhuriyet İttifakı adayı Binali YILDIRIM ile Millet İttifakı adayı Ekrem İMAMOĞLU’nun, kitleleri ikna sürecinde beden dillerini nasıl kullandıkları çözümlenmiştir.

BEDEN DİLİ

İnsan vücudu, iletişimin temel sistemidir (Adair, 2003: 20). Sözsüz iletişim açısından beden dili, kişinin duygu ve düşüncelerini karşındakine aktarırken kullandığı hareketler, jestler, mimikler ve vücut duruşundan oluşan değerler bütünüdür. İnsanoğlunun dili kullanmaya başlamadan önce kullandığı mimikler ve jestler, en ilkel ve doğal iletişim aracıdır (Tayfun, 2010: 133).

Beden dili, bir diğer adıyla “kinezik” hareketlerle değer ve önem kazanan, ses tonu ile desteklenen ve sözcüklerle son şeklini alan karmaşık bir iletişim sürecidir (Ker Dinçer, 2012: 48). Kinezik; Yunanca hareket anlamına gelen “kinema”dan gelmekte ve ilk hece “kin” hareketi ifade etmektedir. Kinetik sözcüğü ise buradan türetilmiştir ve güç kullanma yolu ile elde edilen hareketin bilgisi anlamında kullanılmaktadır (Zielke, 1993: 12). Günümüzde beden dili dışavurumları, gündelik yaşam pratikleri içinde bireylerin yaygın olarak başvurdukları bir mesaj aktarma kanalı olarak kabul edilmektedir. Bu durumun temelinde, çoğu insan hareketlerinin otomatikleşmiş olması, genellikle kontrol dışında yapılması ve insanların anlatmak istediklerini sürekli olarak bedensel dilleri ile karşılıklarına aktarmaya çalışmaları yatmaktadır. Yapılan araştırmalar, iletişim sürecinin yaklaşık %60’lık büyük bir kısmının beden dili dışavurumları ile gerçekleştiğini göstermektedir (Ker Dinçer, 2012: 49).

Beden dilinin kendine özgü ve onu iletişimin ayrılmaz bir parçası haline getiren bazı özellikleri bulunmaktadır (Zillioğlu ve Haluk, 1994: 62-65 ve Zielke, 1993: 13-15):

- Jest ve mimikler bazen istenerek bazen de bilinçsiz olarak ortaya çıkan hareketlerdir. Ancak hepsinin bilinçaltı temelli ya da bilinçli bir nedeni bulunmaktadır.
- Jest ve mimikler anlamca çok yüklü ya da belirsiz olabilirler. Örneğin; kaş çatma hareketi hoşnutsuzluk, onaylamama, şaşkınlık, can sıkıntısı gibi birçok nedenden kaynaklanabilmektedir.
- İnsan toplumsal ve kültürel bir varlık olduğundan jest ve mimikler de toplumsal ve kültürelidir. Dolayısıyla her kültürün kendine özgü bir beden dili dağarcığı bulunmaktadır.
- Beden dili aynı zamanda bireyseldir. Bu yüzden de kişiliğe oradan da yüze ve bedene yansıma özelliği vardır.
- Beden dili ve psikoloji arasında kuvvetli bir bağ vardır. Örneğin kendine güven, güçlü olma, dikkati üzerine çekme gibi bütün olumlu beden dili dışavurumları yukarıya, kendini küçük hissetme, görünmez olma isteği gibi olumsuzlar ise aşağı doğru yapılan hareketlerde ortaya çıkmaktadır.
- Bireyler her ne kadar duygularını saklamaya çalışsalar da bilinçsiz olarak yapılan jestler kişinin gerçek duygularını ortaya koymaktadır.
- Beden dili, özellikle korku, kızgınlık, mutluluk, şaşkınlık, üzüntü, tiksinti gibi temel duygu ve psikolojik durumların iletilmesi ve algılanması açısından evrenseldir.

BEDEN DİLİ HAREKETLERİ VE ANLAMLARI

Bu bölümde beden dili hareketleri ve anlamları başın duruşu ve baş hareketleri, yüz ifadeleri ve mimikler, el, parmak ve kol hareketleri, ayaklar ve bacakların hareketleri ile vücudun pozisyonu ve duruşu alt başlıkları altında açıklanmıştır.

Başın Duruşu ve Baş hareketleri

Başın durumları, çevremizdeki insanlarla nasıl bir iletişim içinde bulunduğumuzu belirlemekte ve aktarmaktadır (Kaya, 2013: 217). Başın yukarı doğru döndürülmesi üstünlük, aynı eksen üzerinde eğilmesi uysallık ve boyun eğme göstergesidir. Başın başkaları çizgisi ekseninde dönük olması anlaşma duygusunu yansıtmaktadır. İletişim sırasında başın iletişim kurulan kişiden başka tarafa dönük olması ise anlaşmazlık işaretidir (Ada ve Ölçüm Çetin, 2002: 168).

Başın, burundan geçen yatay eksen üzerinden yukarı doğru hareketi karşı çıkma duygusunu ifade ederken, yatay eksen üzerinden aşağı bakan baş hareketleri çekingen ve kabullenici bir anlam taşımaktadır (Özkan, 2006: 135-136). Bireyler, kendilerine yakın buldukları kişi ve görüşlere başıyla yaklaşmakta, uzak buldukları kişi ve görüşlerden ise başlarıyla hafifçe uzaklaşmaktadırlar. Bu son derece küçük davranış, insanın gerçek duygularını yansıtmaya noktasında büyük önem taşımaktadır (Kaya, 2013: 217).

Başın küçük hareketleri karşıdakini cesaretlendirici ya da onaylamayan/reddedici mesajlar vermektedir. Bu kısa mesajlar, kişilerarası iletişimde tarafların birbirlerine karşı hissettikleri hoşlanma ve hoşlanmamanın temelinde bulunan ve sözcüklerle ifade etmekte zorlandıkları olumlu ve olumsuz

duyguları aktarmaktadır (Ker Dinçer, 2012: 139). Bu amaçla üç temel baş pozisyonu kullanılmaktadır: Birinci durumda baş yukarıdadır ve genellikle hareketsizdir. Bu pozisyon duyulanlara karşı tarafsız bir duruşu ifade etmektedir. Göğüs merkezi açık olacak şekilde başı yana döndürmek ve ara sıra başın öne eğilmesi ise dikkatin belirtisidir. Üçüncü baş pozisyonunda ise dinleme konumundaki kişinin başını hafifçe yukarı kaldırması, konuşan kişide rahatsızlık yaratmakta ve söylediklerini tekrar etme ve sesini yükseltme isteği yaratmaktadır (Pease, 1996: 106-107).

Yüz ifadeleri, Mimikler

Beden dilinin en belirgin ve kesin anlamları yüzdedir. Yaklaşık 250 bin çeşit yüz ifadesi yapılabildiği belirtilmektedir. Dünyanın her yerinde insanlar, duygusal durumlarını yüz ifadesi ile açığa vurmaktadırlar. Kızgınlık, korku, şaşkınlık, üzüntü, nefret, sevinç gibi duyguları gösteren kas hareketleri bütün insanlarda aynıdır (Kaya, 2013: 205). Dolayısıyla yüz ifadeleri evrensel bir nitelik taşımaktadır.

Çeşitli kültürlerde yapılan çok sayıda araştırma sonuçlarına göre, altı temel duygu ifadesini aktaran yüz anlatımları olduğu görülmektedir. Bunlar; mutluluk, korku, öfke, hayret, üzüntü ve tiksintidir. Yüz kasları duygusal bir ifadeyi yansıtmaya açısından esas olarak alın kasları, göz kapakları ve çevre kasları, ağız bölgesi, dudaklar ve çevre kasları olmak üzere üç grupta değerlendirilir (Baltaş ve Baltaş, 1998: 47-49).

Gözler: Mimiklerin arasında gözlerin ayrı bir yeri bulunmaktadır. İnsanlar bilincinde olmasalar da başkalarının bakışına önem vermektedirler. İletişimde bulunulan kişilerin olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesinde gözler belirgin rol oynamaktadır. Beklemedik bir durum ile karşılaşıldığında gözler açılmaktadır. Sevgi ve mutluluk durumunda göz kasları gevşemekte, bakışlar derinleşmekte ve sevecen hale gelmektedir. Gözlerin gevşemesi, cevabın bulunduğunu gösterirken; saklanıp yana kaydırılması ve bakışların kaçırılması suçluluk, utanma ve yüzleşmek istememe ifadesidir. Gözlerin yumulması içe kapanma ve istenmeyen bir gerçeği reddedişi göstermektedir. Konuşurken karşıdakinin gözlerinin içine bakmak, gözleri açık tutmak ve bakışları yukarı yöneltme olumlu, bunların karşısını yapmak ise olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Altıntaş ve Çamur, 2001: 56).

Dudaklar: Büyüklemler dudaklarını kıvrarak somurtur, dudaklarını bükerek üstünlük sağlar. Dudaklar sinirlenince ısırılır, endişeyle yalanır, ağlayacağı zaman titrer ve en çok gülümsemeye yararlar (Schober, 1995).

Alın: Fiziksel ve duygusal durumu en iyi gösteren öğedir. Diğer yüz öğeleriyle birlikte şaşkınlık, derin düşünce, gerilim, endişe, korku ya da ilgiyi belirtir. Terleyen bir alın çabanın ya da sinirliliğin ifadesi olabilir (Kaya, 2013: 212). Dikkat toplamak isteyen kişi elini alına götürür, unutkanlık, pişmanlık gibi durumlarda el, alına gider. Önemli bir konu unutulduğunda el, alına vurulur (Özdemir, 2014: 27-28).

Kaşlar: Kaşlar, kişinin yüzünün ve gözlerinin verdiği mesaja güç katma, mesajı tanımlama, anlamlandırma özelliklerine sahiptir ve kaşların hareketleri çoğunlukla duygusallık ya da konuşma açısından değerlendirilerek iletişim sinyali olarak yorumlanmaktadır. Kaşlar çoğunlukla kontrol edilemeyen hareketler içermektedir, bu nedenle duyguların doğru biçimde aktarılmasında önemli rol oynamaktadırlar (Ker Dinçer, 2012: 84). Kaş hareketlerinde, göz kapaklarının verdiği ve ağız çevresindeki sinyaller ile birlikte dikkat edilmesi gereken üç nokta bulunmaktadır (Schober, 1995: 45-46):

1. Konuşma sırasında kaşlar ses tonu ve el hareketleri ile uyumlu olarak konuşmacıyı destekleme ya da soru mimiği şeklinde kullanılabilir.
2. Dinleyicinin geribildirim beden dili dışavurumu ile gözlemlenebilir. Bu aşamada başın sallanması, gülümsemesi, kaşlar ile evet ya da hayır işaretleri yapılması geribildirim açısından değerlendirilebilir.
3. Kaş hareketleri konuşma bağlamı dışında da kullanılabilir. Göz selamı buna örnektir.

Açıklanan bütün bu yüz ifadeleri; kişisel özelliklere, davranış kalıplarına, sosyal çevreye, hareketin geliştiği koşullara ve ortamlara göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu nedenle, bir ifadenin genelleştirilerek hayatın bütününde aynı yorumlanacağını söylemek mümkün değildir.

El, Parmak ve Kol Hareketleri

Kişinin yüz ifadelerini destekleyen vücut hareketleridir. Eller, parmaklar ve kollar, kişinin kendini ifade edebilmesi noktasında en duyarlı organlardır. Kişinin beyninde hayal ettiğini bu organlar gerçekleştirir. Eller ve kollar hem son derece duyarlı hareket ve hissetme becerisine sahip olması hem de beyin ile arasındaki bağlantıyı senkronize şekilde sağlaması bakımından son derece önemlidir (Baltaş ve Baltaş, 2007: 53). Eller, parmaklar ve kollar ile gönderilen mesajlar, etkin bir anlatım aracıdır; işitme kaybına uğramış biriyle bile bu organlar yoluyla sağlıklı bir iletişim sağlanabilir (Aker, 2010).

Eller: Eller, çevreyle iletişimin temel aracı ve düşüncelerin ifadesinde en güçlü olan destekleyici uzuvlardır. Etkili iletişimde büyük role sahip eller, konuşmaya ritim ve vurgu katarak sözlü ifadeleri güçlendirmek için kullanılır (İzgören, 2000: 35 ve James, 1999: 55). Etkili el davranışları, güvenilirliği artırır. Bir konuşma sırasında ellerin görünmemesi, dinleyici üzerinde güvensizlik hissinin oluşmasına neden olabilir. Ayrıca kişi, konuşurken elleri ile ağzını kapatıyorsa, bu hareket o kişinin yalan söylediği anlamına gelebilir (Cüceloğlu, 1997: 46).

Ellerle ilgili bir başka nokta ise avuç içinin kullanımınıdır. Bireyin avuç içinin kullanış biçimi onun duygu, düşünce ve iç dünyası ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Avuç içinin yukarı bakması, konuşmacının dinleyiciden kendi düşüncesine katılmasını beklediği anlamına gelirken, aşağı bakması gerginliği kontrol etmek isteyen soğukkanlı bir yaklaşımın işaretidir. İki elin avuç içinin karşıya bakması, kişinin karşıdan gelen hayali bir tehdidi durdurmak istemesi ve kendisine yöneltilen eleştiriye karşı çıkması anlamı taşımaktadır. İki elin avuç içinin birbirine bakar şekilde yanda olması karşıdaki kişiyle mesafeyi kapatmak ve onun zihnine ulaşmak amacını taşımaktadır. İki elin avuç içinin kişinin kendi göğsüne bakması karşıdaki kişiye fikrini onayladığını ve uyum içerisinde olmak istediği mesajı vermektedir (Altıntaş ve Çamur, 2001: 68-69).

Parmaklar: Parmakların temsil ettiği duygular vardır. Bunlardan hangisi ön plana çıkıyorsa, ön plana çıkan parmağın temsil ettiği duygunun kişide yoğun olduğu sonucuna varmak mümkündür. Başparmağın ön planda olduğu kişilerde kendini üstün görme, alay etme, hafife alma gibi davranışların varlığından söz edilebilir. İşaret parmağının ön planda olduğu kişilerde ise tehdit etme alışkanlığı olduğu söylenebilir (Erdem, 2009: 194). Orta parmak, varlığın özünü simgelemektedir. Bireyin bakış açısını anlatır. Genellikle baş ve işaret parmağı ile birlikte hareket eder. Bireyin kendisi ile sorunu olduğunda ya da başarılı olduğunda orta parmak devreye girer. Yüzük parmağı, duyguları simgelerken; serçe parmak, sosyal statüyü temsil etmektedir (Layış, 2010: 87-88).

Parmakların kullanımı kültürden kültüre farklı anlamlar taşımaktadır. Dolayısıyla parmak kullanımının yorumlanması bağlamı içinde yapılmalıdır. Örneğin, baş parmağın yukarı doğru, diğer parmakların ise avuç içine kapalı olduğu işaret pek çok kültürde “işler yolunda” anlamı taşımaktadır (Tayfun, 2010: 155). Yumruğun sıkılması ise güç göstergesidir. Politikacılar ve protestocular tarafından çok sık kullanılan sıkılmış bir yumruk, sinirliliğin bir ifadesi olarak algılanır (Layış, 2010: 89).

Kollar: Kollarla yapılan jestler, genel olarak bireyin karşısındaki ile iletişime girme isteğinde olup olmadığını göstergesidir. Pasif bir biçimde, hareketsiz, vücudun iki yanından aşağıya sarkıtılan kollar ve eller, bireyin dış dünya ile ilişkiye girmek istemediğinin işaretidir. Bununla birlikte büyük bir hayal kırıklığı yaşayan bireyler, ruh hallerini düşmüş omuzlar, kollar ve ellerle ortaya koymaktadırlar. İletişime açık olan bireyler ise kollarını bedenlerinden açık olarak hareket ettirmektedirler (Ker Dinçer, 2012: 189).

İnsanın kollarını kavuşturması, kalbi korumanın bir sembolüdür. Bireyler, kendilerine gerginlik veren bir durum yaşadıklarında ve kendilerini duygusal olarak güvende hissetmediklerinde kollarını kavuşturmaktadırlar (Baltaş ve Baltaş, 1998: 77). Bununla birlikte özellikle politikacılar ve televizyon

sunucuları, tedirgin olduklarının ve kendilerine güvenmediklerinin anlaşılmasını engellemek için gizli kol kavuşturma hareketini kullanmaktadırlar. Bu kol kavuşturma hareketinde kollardan biri diğer kolu tutmak suretiyle bedenin önünü kapatmaktadır. Böylece kişiler gerginliklerini gizlemek isterler. Ancak bu hareketler çoğunlukla istemsiz yapılmaktadır (Altıntaş ve Çamur, 2001: 88-89).

Ayaklar ve Bacakların Hareketleri

İletişim sürecinde insan davranışları, bir yandan biyolojik temellere, öte yandan farklı bireylerin algılanmasına yönelik vücut tepkilerine dayanmaktadır (Çalışkan ve Yeşil, 2005: 201). Bacaklar ve ayaklar, duruş ve değişik hareketleriyle sürekli mesajlar vermektedir. Bunların insan beynine en uzak noktalarda bulunmasından dolayı en dürüst uzuvlar olduklarını söylemek de mümkündür (Layış, 2010: 122).

Ayaklar: İnsanın konuşurken üzerinde en az kontrolünün olduğu uzuvlar, ayaklar ve bacaklardır. Eller ve yüz hangi sinyali verirse versin, ayaklar bilinçsiz hareket etmekte ve gerçek duyguları açığa çıkarmaktadır (Özdemir, 2014: 122). Otururken ayakların öne uzatılması rahatlık ve rehaveti, sandalye altına alınması tedirginliği ve özellikle kollarla birlikte yapıldığında iletişime kapanma eğilimini, ayak ayaküstüne atılması ve gövdenin geriye alınması eleştirel yaklaşımı ifade etmektedir (Tayfun, 2010: 160). Ayak bileklerinin kilitlenmesi ise savunmaya geçme olarak yorumlanabilir. Ayaklar sadece kişinin hangi yöne gitmek istediğini göstermemekte, aynı zamanda iletişim kurmak istediği, ilgi duyduğu kişiye yönelmek amacıyla ifade etmekte zorlandığı ya da gizlediği niyeti de göstermektedir (Morris, 1986'dan akt. Tayfun, 2010: 160).

Bacaklar: İnsan yaşamında bacaklar, tüm yükü çeken, gidilmek istenen yere götüren uzuvlardır. Bu nedenle de farklı biçimlerde konumlandırılarak mesaj vermeleri ve buna ek olarak bilinçli biçimde kontrollerinin zor olması nedeniyle sözsüz iletişimin önemli bir yönünü oluşturmaktadırlar. Bacaklar yürürken, otururken, ayakta dururken duyguları, ruh halini vb. mesajları yansıtmaktadır (Ker Dinçer, 2012: 203). Bacak bacak üstüne atma davranışı, çok sayıda anlam taşımaktadır. Bacak bacak üstüne atmak olumsuz ve savunucu bir tutumun ve artmış gerginliğin işareti olabileceği gibi, karşılıklı ilişkide incelik ve zarafeti de yansıtmaktadır. Otururken veya ayakta dururken, bir ayağın üst tarafının diğer bacağın arka yüzüne temas ettirilmesi hareketi ise; kişinin bulunduğu ortamda kendini yetersiz hissettiğinin bir ifadesidir ve bu davranışa çoğunlukla kadınlarda rastlanır (Baltaş ve Baltaş, 1998: 95-98).

Bacak hareketleri içerisinde değerlendirilmesi gereken bir diğer unsur ise yürüyüşür. Desmond Morris, 40 farklı yürüyüş biçimi olduğunu ve bu biçimlerin bireyin duygusal yapısına ilişkin bilgi verdiğini belirtmektedir (Özdemir, 2014: 130). Ellerin bedenin yanında, baş ve boyunun ise dik olduğu yürüyüş biçimi, kişinin kendini güvenli ve rahat hissettiğini göstermektedir. Yürürken başları sürekli hareketli olanlar, çevrelerine karşı ilgili ve bilgi toplayan insanlardır. Başın öne doğru itildiği yürüyüş biçimi, sinsi insan tipinin göstergesidir. İleri itilmiş göğüs insanın hırsını gösterirken; yürürken göğsünü geriye çeken insanlar isteksiz bireylerdir. Büyük adımlar, atılganlığı, küçük adımlar ise her şeyden emin olma isteğinin ve detaycılığın göstergesidir (Altıntaş ve Çamur, 2001: 93-94).

Vücutun Pozisyonu ve Duruşu

Göğsün odak noktası, beden dilinin ifade merkezi olarak kabul edilmektedir. Merkez olarak kabul edilen gövdenin göğüs hizasında kalan nokta, en güvenli ve önemli bir vücut göstergesidir. Bununla birlikte kişinin kendisi ve çevresindekiler hakkında ne düşündüğünü açıkça ortaya koyan bir kilit konumundadır (Cooper, 1989: 92).

Bedenin duruşu, kişinin genel ruh haline ilişkin bilgiler vermektedir. Gerek yüz yüze görüşme sırasında gerekse uzaktan izlendiğinde vücudun duruş biçimine göre; saldırgan, kaygılı, kendini beğenmiş, düşüncel, heyecanlı, sakin bir görüntü tanımlaması yapmak mümkündür (Tayfun, 2010: 158). Örneğin; insanlar genellikle gergin olduklarında omuzları kalkık, psikolojik olarak rahat olduklarında ise omuzları düşük bir duruş sergilemektedirler (Moller ve Hegedahl, 1994: 90). Başın öne düşük görüntüsü; şüphe, yenik düşme, küçük görme, doyumuzluk, korku ve güvensizliğin göstergesi olabilir. Bununla birlikte kişinin duruma ne derece hâkim olduğunu, memnuniyetini,

isteksizlik ve gerilim hislerini anlayabilmek için omuzların ve başın pozisyonunu birlikte değerlendirmek gerekmektedir (Tayfun, 2010: 158).

SİYASAL PAZARLAMA İLETİŞİMİ VE BEDEN DİLİ

Siyasal iletişim kavramı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, olumsuz bir algı oluşturabilen propaganda kavramının yerini almak amacıyla görüldüğünden, birçok iletişim alanına göre, yeni bir iletişim çalışmaları alanı olarak değerlendirilebilir. Ancak günümüzde son derece yaygınlık ve popülerlik kazanmış bir alandır ve birçok sosyal bilim dalının dikkatini çekmekte ve araştırmalara konu olmaktadır.

İletişim, siyaset kavramının ve siyaset yapabilme sürecinin belki de en önemli parçası konumundadır. Siyaset kavramında da tıpkı iletişim kavramında olduğu gibi tek yönlülük mümkün değildir ve birden fazla tarafın varlığı gereklidir. İletişim ve siyaset kavramları tarafların varlığı (seçmen-aday, yöneten-yönetilenler) ile hayat bulabilmektedir. Siyaset, iletişimi bir araç olarak kullanmaktadır ve amaçlarını gerçekleştirmek için iletişimin gücünden yararlanmaktadır. Bu doğrultuda, genel olarak siyasal iletişim, seçme hakkını kitlelerin elde etmesiyle başlamış, bilgi ve kitle iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile de bugünkü kapsam ve önemine ulaşmıştır.

Siyasetin temel amacı ikna etme, inandırma ve etkileme olduğu için iletişim, siyaset açısından kaçınılmaz bir noktada durmaktadır. Böylelikle siyasetin iletişimden yararlanarak varlığını devam ettirmesi siyasal iletişim olarak adlandırılan kavramın var olmasına neden olmuştur. Siyasal iletişimin ilgi alanları; siyasal arenada birbirini anlama ve anlatma sanatına dayanan tüm aksiyon ve süreçleri kapsamaktadır (Kentel, 1991: 40). “Siyasal iletişimi; siyasal süreçlerle iletişim arasındaki ilişkileri ele alan araştırmalardan oluşan, disiplinler arası akademik bir alan” (Mutlu, 1998: 304), “siyasetçilerin sözlerinin medya aracılığıyla aktarılması, siyasal konular üzerinde yapılan tartışmalar ve habercilik olabileceği gibi; siyasetle ilgili tüm iletişim biçimleri, tüm siyasal süreçleri içeren kapsamlı bir iletişim biçimi” (İnal, 1999: 98) olarak tarif etmek mümkündür. Bu durumda; siyasal iletişim, siyasetin iletişimle bütünleşmiş hali olarak ön plana çıkmaktadır; ancak Oktay’a (2002: 25) göre iletişim, politikanın işleyişinde yardımcı bir fonksiyon olup politika ile aynı anlama gelmemektedir. Bu doğrultuda siyasetin iletişimsel bir boyutta meydana geldiği ve iletişimin siyasetin enformasyon ve ilişki alanını genişlettiği ifade edilebilir. Böylece siyasal iletişim, siyaset kurumunun ve siyasal sistemin işleyişinde etkili iletişimsel teknikler ve eylemler bütünü olarak da tanımlanabilir.

Siyasal partiler, siyasi aktörler ve iktidar adayları, seçim kazanmak ve iktidar olabilmek amacıyla seçim dönemlerinde oy kullanma hakkına sahip seçmen kitlelerini farklı araç ve yöntemlerle ikna ederek oy kazanmak ve yönetime gelmek amaçındadırlar. Siyasal iletişim sürecinde; siyasi parti, seçim kampanyası ve seçmen odaklı bir yapı söz konusu olmaktadır. Bu etkileşime dayanan süreçte; seçmenler, siyasal partiler ve aktörler bu etkileşimin hem etkileneni hem de etkileyeni konumundadır. Çünkü seçimi kazanan siyasal parti ya da aktörü, seçmenler kendi oylarıyla seçmekte/belirlemektedir. Ancak seçmenler de seçim dönemlerinde siyasal partilerin çeşitli araçlarla toplumsal sisteme sundukları faaliyetlerden ve çalışmalardan az ya da çok veya dolaylı ya da dolaysız bir biçimde etkilenmektedirler. İşte böyle bir etkileşim içerisinde her iki taraf da birbirinin belirleyicisi ve etkileyicisi rollerini üstlenmektedir (Eke, 2008: 14). Siyasal partilerin, özellikle seçim kampanyaları dönemlerinde, seçmenler üzerinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tümü siyasal iletişim faaliyetlerinin bir parçasıdır. Parti temsilcileri veya aday siyasi aktörler de bu faaliyetleri gerçekleştirirken birçok araç kullanmaktadır. Amaç seçmen davranışları ve tercihleri üzerinde etkili olmaktır.

Siyasal pazarlama iletişimi, en genel tanımıyla, kamusal, siyasal veya belirli partiler ve adaylarla ilgili özelliklerin, fikirlerin, ilke ve politikaların pazarlanmasıdır. Politik pazarlama genellikle, seçimlerde seçmenin oy tercihini etkileme üzerine biçimlendirilmektedir (Keresteci, 2006: 34). Parti siyasetinde, seçim kampanya dönemlerinde ve politika yapımında kullanılan siyasal pazarlama, pazarlama iletişimi açısından geniş bir alanda hareket etmektedir. Lider adaylarına gerekli siyasal ikna açısından kayda değer bir etkiye sahiptir. Partilerin gücünün, felsefesinin ve ideolojik etkisinin arenası olan siyasal pazarlama iletişimi süreci, seçim sonucu zaferinin de anahtarı konumundadır. Bu tanımı ve kapsamı

gereği de politik pazarlama iletişimi kavramı, disiplinler arasıdır ve zorlu bir alandır (Marshment, 2003: 2-3).

Bir uzmanlık alanı olarak siyaset bilimi de pazarlama iletişimi stratejilerini ve sözsüz iletişim unsurlarını bir araç olarak tanımlar ve siyasi aday/politikacıların bilinçli olarak hedef seçmen gruplarını etkileme ve ikna etmede, kendi iç ve dış politikalarını desteklemelerini sağlamada kullanır (Romniecka, 2008: 249). Özellikle kamuya açık konuşmalarda (mitinglerde) sözsüz iletişimin bazı bileşenleri, kişileri stratejik olarak manipüle etmesi bakımından ve seçmenlerin algılarını yönlendirmek için sunum alanı sağlamaktadır. Adayın çekiciliği, güvenilirliği, pozisyona olan uygunluğu, yetkinliği gibi birçok unsuru kapsayan siyasi aday kişisel imajı beden dili kullanımından gelen bilgi ve ipuçlarından beslenmektedir. Bu unsurlar da adaylar tarafından kontrol altında tutulmakta ve profesyonelce kullanılmaya çalışılmaktadır.

Seçimler, bir ülkenin geleceği için bir test alanı; demokratik bir ulusta ulusal katılımın bir aracıdır (Ekman & Friesen, 1971: 124). Seçim kampanya dönemlerinde siyasi adayların sözel olmayan ve beden dilini kapsayan görsel unsurları; seçmenler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bir siyasi kampanyada, özellikle politikacıların yüz ifadesi, bakışları, baş hareketleri, el hareketleri, genel görünümü, kıyafet ve eşyaları ve onları nasıl kullandığı, gülüş tarzı (kahkahaları) ön plana çıkmakta ve dikkat çekmektedir (Kim & Kim, 2013: 506).

Siyasi aktörler açısından, olumlu-etkili ve başarılı bir beden dili kullanımı sadece söylemsel ve mantıksal olarak değil estetik olarak da seçmen tercihleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Siyasal ikna sürecinde beden dili gizli ve etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, seçim kampanyaları dönemlerinde daha fazla ön plana çıkan, etkili beden dili kullanımının siyasal adaylar açısından fark yaratacak ve rakiplerinden önde olabilmelerini sağlayacak bir unsur olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Cumhuriyet ve Millet ittifakı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan adaylarının beden dillerinin kullanımının nasıl olduğunun ortaya koyulmasının amaçlanmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet ittifakının adayı Binali YILDIRIM ile Millet ittifakının adayı Ekrem İMAMOĞLU'nun beden dili kullanımları çözümlenmiştir. Adayların 1 Ocak 2019-31 Mart 2019 tarihleri arasında yaptıkları miting konuşmaları sırasındaki beden dili kullanımları gözlemlenerek veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Miting konuşmaları sırasında yüz hareketleri, kaş göz hareketleri, el kol hareketleri belirlenen alt kategoriler çerçevesinde incelenmiştir ve yorumlanmıştır. Konuşmalardaki özel beden dili hareketleri ayrıca belirtilmiştir. Adayların beden dili hareketleri çalışmanın kuramsal temelinde değinilen beden dili anlamları doğrultusunda yorumlanmıştır. Adayların beden dillerinin çözümlenmesine yönelik olarak beden dili kategorileri ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Adayların beden dillerinin hangi kategori ve alt kategorilerde incelendiği aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bununla birlikte adayların mitingler bazında hangi beden dili hareketini kullandığı da tablolaştırılmıştır.

Tablo 1: Beden Dili Kategori Ve Alt Kategorileri

Beden Dili Kategori ve Alt Kategorileri
1- Başın Duruşu ve Baş Hareketleri
Söylediklerinden Sonra Başıyla Kendini Onaylaması
Başla Selamlama
Başla İlgili Diğer Hareketler
2- Yüz İfadeleri ve Mimikler
Güler Yüz
Anlattığı Konuya Göre Kaş Çatıklığı

Duygu Belirten İfadeler (Şaşkınlık, Üzüntü, Korku vb.)
Gözlerdeki Anlamlı Bakış
Kaşların Kontrollü Kullanımı
3- El Parmak ve Kol Hareketleri
Ellerini Konuşmasıyla Senkronize Biçimde Kullanması
Dürüstlüğü Gösteren Avuç İçini Göstermesi
İkna Edici El Hareketleri
Tokalaşma
Vaat Verirken Parmaklarını Kullanması
İşaret Parmağı Hareketleri
Kolları Birbirine Kavuşturulması veya Açılması
4- Ayak ve Bacakların Hareketleri
Konuşma Alanını Kullanma
Ayakta Durma
Bacakların Duruşu (Gerginlik, Rahatlık)
5- Vücut Duruşu
Ceket veya Yeleğin Düğmelenmiş Olması
Göğsün Dik Duruşu
Çevresindeki Kişilerle Doğru Mesafede Duruşu

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde adayların miting konuşmaları ayrı ayrı ve miting tarih sırasına göre değerlendirilmiştir ayrıca adayların hangi mitingde hangi beden dili hareketlerini kullandıkları tablolaştırılarak verilmiştir.

Cumhur İttifakı Adayı: Binali YILDIRIM

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı için Cumhur İttifakı adayı Binali YILDIRIM 5 Mart 2019'da Tuzla'da, 24 Mart'ta Yenikapı'da, 25 Mart'ta Sancaktepe'de, 28 Mart 2019'da ise Başakşehir ve Eyüpsultan'da olmak üzere 5 miting yapmıştır. Cumhur İttifakı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Binali YILDIRIM'ın beden dili hareketleri yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 5 farklı ana başlık ve 21 farklı alt başlığa ayrılmıştır.

Tablo 2: Cumhur İttifakı Adayı Binali YILDIRIM'ın Mitingler Bazında Kullandığı Beden Dili Hareketleri

Beden Dili Hareketleri	Tuzla 05/03/19	Yenikapı 24/03/2019	Sancaktepe 25/03/19	Başakşehir 28/03/19	Eyüpsultan 28/03/19
1- Başın Duruşu ve Baş Hareketleri					
Söylediklerinden Sonra Başıyla Kendini Onaylaması			✓	✓	✓
Başla Selamlama			✓		
Başla İlgili Diğer Hareketler			✓		
2- Yüz İfadeleri ve Mimikler					
Güler Yüz	✓	✓	✓		
Anlattığı Konuya Göre Kaş Çatıklığı					

Duygu Belirten İfadeler (Şaşkınlık, Üzüntü, Korku vb.)	✓	✓	✓	✓	
Gözlerdeki Anlamlı Bakış	✓	✓	✓	✓	✓
Kaşların Kontrollü Kullanımı					
3- El Parmak ve Kol Hareketleri					
Ellerini Konuşmasıyla Senkronize Biçimde Kullanması	✓	✓	✓	✓	✓
Dürüstlüğü Gösteren Avuç İçini Göstermesi			✓	✓	✓
İkna Edici El Hareketleri	✓	✓	✓		✓
Tokalaşma					
Vaat Verirken Parmaklarını Kullanması	✓	✓	✓	✓	✓
İşaret Parmağı Hareketleri	✓	✓	✓	✓	✓
Kolları Birbirine Kavuşturulması veya Açılması	✓				
4- Ayak ve Bacakların Hareketleri					
Konuşma Alanını Kullanma				✓	
Ayakta Durma	✓	✓	✓	✓	✓
Bacakların Duruşu (Gerginlik, Rahatlık)	✓	✓	✓	✓	✓
5- Vücut Duruşu					
Ceket veya Yeleğin Düğmelenmiş Olması	✓	✓			✓
Göğsün Dik Duruşu	✓	✓	✓	✓	✓
Cevresindeki Kişilerle Doğru Mesafede Duruşu	✓	✓	✓	✓	

Binali YILDIRIM, 5 Mart Tuzla Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında hiçbir alt başlığı kullanmamıştır. Yüz ifadeleri ana başlığında güler yüzlü olduğu gözlemlenmiş ve duygu belirten ifadelerde de bu nedenle mutlu olduğu sonucu çıkarılmıştır. Her mitinginde olduğu gibi kaşlarını kontrollü kullanmamış ve kaş çatıklığı oluşmadığı gözlemlenmiştir. Genel olarak mitinglerinde gözlemlendiği gibi gözlerinde anlattığı konuya uygun anlamlı bir bakış olduğu tespit edilmiştir. El parmak ve kol hareketleri ana başlığında konuşması ile ellerini senkronize bir biçimde kullanmış olduğu tespit edilmiştir. Gözlemlerde her mitinginde olduğu gibi el hareketlerini konuşmasına uygun olarak seçtiği tespit edilmiştir. Bu mitinginde dürüstlüğü desteklemek için avuç içini halka göstermemiştir. Genel olarak hiçbir mitinginde tokalaşmadığı gibi bu mitinginde de hiç kimseyle tokalaşmadığı gözlemlenmiştir. Vaat verirken yine vaatlerini parmaklarını göstererek saymış eş deyişle vaat verirken sayı sayar gibi parmaklarını kullanmıştır. İşaret parmağını halka seslenirken başka bir deyişle halkı işaret ederken kullandığı tespit edilmiştir. İlk kez bir mitinginde halka kucak açarcasına kollarını açmış ve kolların birbirine açılması alt başlığını kullanmıştır. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında konuşma alanını kullanmamış sabit bir alandan halka seslenmiştir. Miting esnasında ayakta durmuş ve bacak duruşundan gergin olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığında bütün alt başlıkları kullandığı bulgularda tespit edilmiştir.

24 Mart Yenikapı Mitinginde ilk ana başlık olan başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığının 3 alt başlığının da Binali YILDIRIM tarafından kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yüz ifadelerinin alt başlığı olan güler yüz duygu belirten ifadeler de yansımış, miting süresince Binali YILDIRIM'ın mutlu olduğu gözlem kayıtlarına yansımıştır. Kendine olan özgüveni miting boyunca gözlerine yansımış ve gözlerdeki anlamlı bakış dikkat çekmiştir. Anlattığı konuya göre kaşlarını kontrollü kullanmamış ve kaş çatıklığı oluşmayarak kaş, miting boyunca sabit kalmıştır. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığında ellerini sürekli olarak konuşmasıyla senkronize bir biçimde kullanmıştır. Bu mitingde, dürüstlüğü gösteren avuç içini halka doğru göstermediği gözlemlenmiştir. Kendini onaylar biçimde ikna edici el hareketleri kullanmamış, miting süresince kimse ile tokalaşmadığı gözlemlenmiştir. Vaat verirken her vaadi için sürekli olarak el ve parmaklarını kullandığı tespit edilmiştir. Konuşma esnasında konu içerisinde halka seslenirken ve rakipleri hakkında bir konu üzerine yorum yaparken işaret parmağını kullanmıştır. Kollarını ne birbirine kavuşturmuş ne de açık bir şekilde havada tutmuştur. Çünkü sol elinde sürekli miting esnasında mikrofon tuttuğu gözlemlenmiştir. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında konuşma alanını iyi kullanmamış ve miting esnasında yerinde sabit kalmıştır. Konuşma süresi boyunca mitingini ayakta sürdürmüştür. Miting süresince bacaklarında gerginlik hali gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığında çoğu mitinginde olduğu gibi ceket ve yeleğini düğmelemiş olduğu tespit edilmiştir. Konuşma esnasında göğsü hep dik durmaktadır.

Çevresindeki kişilere karşı miting alanının tam ortasında mitingini sürdürmüş ve çevresindeki kişilerle doğru mesafede olduğu gözlemlenmiştir.

25 Mart Sancaktepe Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığının 3 alt başlığını da kullanmıştır. İlk kez bir mitinginde halkı başı ile selamlamış, onaya ihtiyaç duyduğu zamanlarda kendini onaylarcasına başını aşağı yukarı sallamış ve başla ilgili diğer hareketleri kullandığı gözlemlenmiştir. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığında güler yüzlü yüz ifadesi dikkat çekmiş bu nedenle duygu belirten ifadelerde mutlu olduğu gözlemlenmiştir. Anlattığı konuya göre kaşlarını kontrollü kullanmadığı için kaş çatıklığı da gözlemlenmiştir. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığında yine halkla tokalaşmamış ve kollarını birbirine kavuşturmamış ya da açmamıştır. Ellerini konuşmasıyla senkronize biçimde kullanmış, dürüstlüğü gösteren avuç içini anlattığı konuda dürüst olduğu gerekçesiyle halka doğru göstermiştir. Vaat verirken vaatlerini parmakları ile teker teker saymış, halka seslenirken ya da rakiplerinden bahsederken işaret parmağını kullanmıştır. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında konuşma alanını büyük çoğunlukla mitinglerinde olduğu gibi doğru kullanamamış sabit bir noktadan halka seslenmiştir. Mitingini ayakta durarak yapmış, bacak duruşundan rahat olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığında ceket ve yeleğinin düğmeli olduğu tespit edilmiş, göğsünün her mitinginde olduğu gibi dik durduğu gözlemlenmiştir. Konuşma alanını doğru kullanmaması nedeniyle miting alanındaki kişilerle doğru mesafede durmadığı gözlemlenmiştir.

28 Mart Başakşehir Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında sadece söylediklerinden sonra başıyla kendini onaylaması alt başlığını kullanmıştır. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığında halka karşı güler yüzlü olduğu bu mitinginde de gözlemlenmiştir. Anlattığı konuya göre kaşlarını kontrollü kullanmamış bu nedenle kaş çatıklığı gözlemlenmemiştir. Duygu belirten ifadelerde rakibine karşı sinirli olduğu dikkat çekmiştir. El parmak ve kol hareketleri ana başlığında ellerini konuşmasıyla senkronize bir biçimde kullanmış, dürüstlüğü konuşma sonunda avuç içini halka doğru açarak gösterdiği görülmüştür. Mitinginde halkı ikna edici el hareketleri ve kişilerle tokalaşma gözlemlenmemiştir. Vaatlerini sayarken parmaklarını ve ellerini kullandığı tespit edilmiştir. Genel olarak mitinglerinde olduğu gibi kolları ne birbirine kavuşuk ne de halka doğru açıktır. Ayak ve bacak hareketlerinde konuşma alanını tek bu mitinginde kullandığı gözlemlenmiştir. Mitinglerin hepsinde olduğu gibi bu mitingini de halkın karşısında ayakta sürdürmüştür. Bacaklarının duruşundan miting sürecinde rahat olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşunda ceketinin ve yeleğinin düğmeli olmadığı bulgulara yansımıştır. Her mitinginde olduğu gibi göğsü diktir. Miting alanındaki kişilere karşı doğru mesafede durarak mitingi sonlandırmıştır.

28 Mart Eyüp Sultan Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında Başakşehir Mitinginde olduğu gibi sadece söylediklerinden sonra başı ile kendini onaylaması alt başlığını kullanmıştır. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığında sadece her mitinginde olduğu gibi yineleyici bir şekilde gözlerdeki anlamlı bakış alt başlığını kullanmıştır. Diğer 4 alt başlıktan ise hiçbirini kullanmamıştır. Bu nedenle yüz mimiklerini bu mitinginde iyi kullanmadığı çıkarımını yapmak mümkündür. El parmak ve kol hareketleri ana başlığında her mitinginde olduğu gibi ellerini konuşması ile senkronize biçimde kullanmıştır. Hararetli konuşmalarda el hareketleri de hızlanmıştır. Dürüstlüğü gösteren avuç içini yine halka doğru göstermiş ve güven duygusu vermek istemiştir. Konuşmada halkı ikna etmesi gereken noktalarda ikna edici el hareketleri kullanmış ve halkı ikna etmeye çalışmıştır. Bunu da beden dilindeki el hareketleriyle desteklemiştir. Diğer mitinglerinde de gözlemlendiği gibi kimse ile tokalaşmamıştır. Vaat verirken her bir vaadi için bir parmağını havaya kaldırmış vaatlerini parmakları ile sayarak sıralamıştır. İşaret parmağını sıkça kullanmıştır. Kolları ne birbirine kavuşuk ne de halka doğru açıktır. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında konuşma alanını kullanmamış, konuşma esnasında ayakta miting yapmış ve bacak duruşundan gergin olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığında ceket ve yeleğinin düğmeleri düğmelenmiş olup, göğsünün dik duruşu her mitingde olduğu gibi devam etmiştir. Çevresindeki kişilere karşı doğru mesafeyi kullanmamış çünkü mitingini sol tarafa yakın konuşarak sürdürmüştür. Miting alanını iyi kullanmadığı için halk ile mesafesini ayarlayamamıştır.

Millet İttifakı Adayı: Ekrem İMAMOĞLU

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Millet İttifakı adayı Ekrem İMAMOĞLU; 25 Mart 2019'da Sultangazi'de, 27 Mart'ta Beylikdüzü'nde, 28 Mart'ta Güngören'de, 29 Mart 2019'da ise Pendik ve Ümraniye'de olmak üzere toplamda 5 miting gerçekleştirmiştir.

Tablo 3: Millet İttifakı Adayı Ekrem İMAMOĞLU'nun Mitingler Bazında Kullandığı Beden Dili Hareketleri

Beden Dili Hareketleri	Sultangazi 25/03/19	B.düzü 27/03/19	Güngören 28/03/19	Pendik 29/03/19	Ümraniye 29/03/219
1- Başın Duruşu ve Baş Hareketleri					
Söylediklerinden Sonra Başıyla Kendini Onaylaması	✓	✓	✓	✓	✓
Başla Selamlama		✓	✓	✓	✓
Başla İlgili Diğer Hareketler	✓		✓		✓
2- Yüz İfadeleri ve Mimikler					
Güler Yüz	✓	✓	✓	✓	✓
Anlattığı Konuya Göre Kaş Çatıklığı	✓		✓	✓	✓
Duygu Belirten İfadeler (Şaşkınlık, Üzüntü, Korku vb.)	✓	✓	✓	✓	✓
Gözlerdeki Anlamli Bakış	✓	✓	✓	✓	✓
Kaşların Kontrollü Kullanımı	✓		✓	✓	✓
3- El Parmak ve Kol Hareketleri					
Ellerini Konuşmasıyla Senkronize Biçimde Kullanması	✓	✓	✓	✓	✓
Dürüstlüğü Gösteren Avuç İçini Göstermesi	✓	✓	✓	✓	✓
İkna Edici El Hareketleri	✓	✓	✓	✓	✓
Tokalaşma				✓	
Vaat Verirken Parmaklarını Kullanması	✓	✓	✓	✓	✓
İşaret Parmağı Hareketleri	✓	✓	✓	✓	✓
Kolları Birbirine Kavuşturulması veya Açılması	✓	✓	✓	✓	✓
4- Ayak ve Bacakların Hareketleri					
Konuşma Alanını Kullanma	✓	✓	✓	✓	✓

Ayakta Durma	✓	✓	✓	✓	✓
Bacakların Duruşu (Gerginlik, Rahatlık)	✓	✓	✓	✓	✓
5- Vücut Duruşu					
Ceket veya Yeleğin Düğmelenmiş Olması		✓		✓	✓
Göğsün Dik Duruşu	✓	✓	✓	✓	✓
Çevresindeki Kişilerle Doğru Mesafede Duruşu	✓	✓	✓	✓	✓

Ekrem İMAMOĞLU, 25 Mart Sultangazi Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığının 2 alt başlığını kullanırken bir tek başı ile halkı selamlamamıştır. Söylediklerinden sonra başını sallayarak kendini onayladığı görülmüştür. Olumsuz konularda başını sağa ve sola sallayarak aslında beden dili ile bunun yanlış olduğunu söylemek istediği gözlemlenmiştir. Bu da başla ilgili diğer hareketleri kullandığı sonucunu vermektedir. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığının 5 alt başlığını da mitinginde kullanmıştır. Miting süresince güler yüzlü oluşu her mitinginde olduğu gibi duygu belirten ifadeler alt başlığında mutlu olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Anlattığı konuya ve hissettiği duyguya göre kaşı çatılıp eski haline dönmektedir, bu nedenle kaşlarını kontrollü kullandığı gözlemlenmiştir. O an hissettiği duyguya ve anlattığı konuya göre gözlerinde anlamlı bakışlar oluştuğu tespit edilmiştir. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığının 7 alt başlığından 6'sını kullandığı gözlemlenmiştir. Sürekli yaptığı üzere ellerini konuşmasıyla senkronize bir biçimde kullandığı saptanmıştır. Konu içinde dürüstlüğü göstermek için avuç içini halka doğru gösterdiği tespit edilmiştir. Anlattığı konuyu daha ikna edici kılmak için miting süresince gerekli yerlerde ikna edici el hareketleri kullanmıştır. Diğer mitinglerinde olduğu gibi bu mitinginde de hiç kimse ile tokalaşmamıştır. Çünkü miting alanına davet edilerek çıkmış halk içinden geçmemiştir. Vaat verirken vaatlerini sıralamak için el parmaklarından yardım aldığı gözlemlenmiştir. Bir kişiyi ya da halkı işaret ederken işaret parmağını kullandığı saptanmıştır. Tüm geçmiş mitinglerinde olduğu gibi bu mitinginde de kollarının birbirinden açık olduğu tespit edilmiştir. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığının 3 alt başlığının hepsini de mitinginde kullandığı gözlemlenmiştir. Konuşma alanını doğru kullanmış, yönünü miting alanındaki herkese dönmüştür. Mitingini ayakta sürdürmüş, bacaklarının duruşundan rahat olduğu saptanmıştır. Vücut duruşu ana başlığının 3 alt başlığından 2'sini mitinginde kullanmış olduğu gözlemlenmiştir. Ceket ve yeleğinin önünün düğmelenmiş olmadığı bulgulara yansımıştır. Göğsünün duruşu diktir ve miting boyunca çevresindeki kişilerle doğru mesafede mitingini sürdürmüştür.

27 Mart Beylikdüzü Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığının 3 alt başlığının 2'sini miting sürecinde kullandığı gözlemlenmiştir. Bundan önceki 4 mitinginde olduğu gibi bu mitinginde de söylediklerinden sonra başını aşağı yukarı sallayarak kendini onaylamıştır. Miting başlangıcında başını aşağı doğru eğerek halkı başıyla selamlamıştır. Bu mitinginde başıyla ilgili hareketlerde başka bulguya rastlanmadığı için başla ilgili diğer hareketler alt başlığı gözlemlenememiştir. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığının 5 alt başlığından 3 tanesini kullandığı tespit edilmiştir. Miting boyunca güler yüzlüdür fakat yorgun olduğu gözlerindeki anlamlı bakıştan kendini belli etmektedir. Anlattığı konuya göre kaş çatıklığı gözlemlenmediği için kaşların kontrollü kullanımı alt başlığı tespit edilmemiştir. Duygu belirten ifadeler alt başlığında mutlu ve yorgun olduğu gözlemlenmiştir. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığının 7 alt başlığından 6'sını kullandığı görülmüştür. Diğer 4 mitinginde olduğu gibi bu mitinginde de ellerini konuşmasıyla senkronize biçimde kullanmıştır. Dürüstlüğü desteklemek için avuç içini konu içerisinde halka göstermiştir. Anlattığı konuya uygun olarak halkı ikna edebilmek için ikna edici el hareketleri kullanmıştır. Diğer mitinglerinde gözlemlendiği gibi bu mitinginde de kimse ile tokalaşmadığı gözlemlenmiştir. Vaat verirken her bir vaadi için her bir parmağını kaldırmıştır ve vaatlerini sıralamıştır. Halka seslendiği anlarda işaret parmağı ile halkı gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer 4 mitinginde de gözlemlendiği üzere kollarını birbirine açık biçimde kullanmıştır. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında 3 alt başlığın 3'ünü de kullandığı tespit edilmiştir. Konuşma alanının her yerine yönelmiş ve tüm halka yönünü dönerek hitap etmiştir. Alanı

doğru kullanmıştır. Mitingini ayakta sürdürmüş ve bacaklarının duruşundan rahat olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığının 3 alt başlığını da miting sürecinde kullandığı saptanmıştır. Ceket ve yeleğinin düğmesinin iliklenmiş olduğu ve göğsünün dik duruşlu olduğu saptanmıştır. Çevresindeki kişilere doğru mesafeden seslendiği gözlemlenmiştir.

28 Mart GÜngören Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında 3 alt başlığı da kullandığı gözlemlenmiştir. Söylediklerinden sonra diğer 2 mitinginde de olduğu gibi başını sallayarak kendini onaylaması gözlemlenmiştir. “Bu böyledir” derken yaptığı gibi. Miting başlangıcında miting alındaki halkı başıyla selamladığı gözlemlenmiştir. Pendik Mitinginde başla ilgili diğer hareketleri kullanmadığı dikkat çekerken GÜngören Mitinginde başla ilgili farklı hareketler kullandığı görülmüştür. Örneğin; olumsuz bir konu anlatırken başını yukarı doğru kaldırması ya da yapılmaması gereken bir konuyu anlatırken başını sağa sola çevirmesi gibi. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığının 5 alt başlığını da bundan önceki 2 mitinginde de olduğu gibi kullandığı gözlemlenmiştir. Mitingin genelinde güler yüzlü olması mutlu olduğunun göstergesidir. Anlattığı konuya göre kaşının çatılıp normale döndüğü gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle konuşma esnasında kaşını kontrollü kullanmıştır. Anlattığı konuya uygun olarak gözlerinde anlamlı bir bakış olduğu konu ve duygu geçişlerinde saptanmıştır. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığının 7 alt başlığından 6’sını kullandığı gözlemlenmiştir. Bu alt başlıklardan sadece “kişilerle tokalaşma” mitingde görülmemiştir. Ellerini her zaman olduğu gibi konuşmasıyla senkronize bir biçimde kullandığı saptanmıştır. Konuşma esnasında halkın bilmediği ya da yanlış bildiğini düşündüğü bir konudan bahsederken anlattığı konuda dürüst olduğunu ve güvenilir olduğunu göstermek için avuç içini halka doğru gösterdiği tespit edilmiştir. Halkı konuşmasına ikna etmek için onlardan onay istercesine ellerini aşağı yukarı, indirip kaldırdığı görülmüştür. Her mitinginde olduğu gibi bu mitinginde de vaatlerini parmaklarını göstererek saymıştır. Halkı işaret etmek amacıyla işaret parmağını kullandığı gözlemlenmiştir. Miting süresince 2 kolu olmasa da sağ kolu genel olarak havada ve açıktır. Ayak ve bacakların hareketleri ana başlığın da her mitinginde gözlemlendiği gibi 3 alt başlığı da miting süresince kullandığı gözlemlenmiştir. Konuşma alanında her yöne hitap etmiş ve konuşma alanını doğru kullandığı gözlemlenmiştir. Mitingini ayakta yapmış, bacaklarının duruşundan rahat olduğu çıkarımı yapılmıştır. Vücut duruşu ana başlığından sadece 2’sini kullandığı saptanmıştır. Ceket ve yeleğinin düğmeleri açıktır, göğsü her zamanki gibi dik duruşludur ve çevresindeki kişilere her zaman olduğu gibi doğru mesafeden seslenmiştir.

29 Mart Pendik Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında yer alan 3 alt başlığın 2’sini kullandığı gözlemlenmiştir. Konuşmasında anlattığı konu bittikten sonra başını aşağı yukarı sallayarak kendini başıyla onayladığı bulgularda tespit edilmiştir. Mitinge başlamadan önce konuşma alanına çıktığında, Ümraniye Mitinginde de olduğu gibi başını aşağı doğru eğerek başı ile halkı selamlamıştır. Bu mitinginde incelendiği üzere başla ilgili diğer hareketleri kullanmadığı saptanmıştır. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığında yer alan 5 alt başlığı da mitinginde kullandığı analiz edilmiştir. Bu da Ümraniye Mitingiyle aynı biçimde yüz ifadeleri kullandığı çıkarımını yaptırmaktadır. Halka karşı miting esnasında güler yüzlü oluşu duygu belirten ifadeler alt başlığında mutlu olduğunun göstergesidir. Anlattığı konuya göre sinirliyen kaşlarının çatıldığı tespit edilmiş olup bu nedenle kaşlarını konuşma süresi boyunca kontrollü kullandığı tespit edilmiştir. Mitingde anlattığı konuya ve hissettiği duyguya göre gözlerinde anlamlı bakışlar olduğu gözlemlenmiştir. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığında 7 alt başlığı da kullandığı gözlemlenmiştir. Bu mitinginde ilk kez halk ile miting öncesi tokalaştığı tespit edilmiştir. Miting süresince sürekli olarak ellerini konuşmasıyla senkronize biçimde kullandığı gözlemlenmiştir. Sanki elleri de konuşuyor gibi bir izlenim uyandırmıştır. Anlattığı konu karşısında güvenilir ve dürüst olduğunu göstermek için avuç içini halka doğru göstermiştir. Konuşma esnasında miting alanındaki kişileri ikna edebilmek için ikna edici el hareketleri kullanmış olduğu görülmüştür. Vaat verirken parmaklarıyla sırasıyla vaatlerini saymış bu da bize vaat verirken parmaklarını kullandığı çıkarımını yaptırmıştır. İşaret parmağını bazen halka seslenirken halkı işaret etmek için onlara doğru çevirmiş, bazen ise sinir anında rakibini anlatırken o kişi dercesine işaret parmağını kullanmıştır. Kolları birbirine açık bir biçimdedir. Ayak ve bacak hareketleri ana başlığında 3 alt başlığı da kullanmıştır. Konuşma alanında sabit belirli bir noktada

kalmayarak karşısına, sağına, soluna bir başka deyişle miting alanındaki tüm halka seslenmiştir, bu nedenle konuşma alanını doğru kullandığını söylemek mümkündür. Konuşma alanında mitingini ayakta sürdürmüştür. Bacak duruşundan rahat olduğu gözlemlenmiştir. Vücut duruşu ana başlığının 3 alt başlığını da kullandığı bulgularda gözlemlenmiştir. Ceket ve yeleği miting süresince düğmeli olup, her mitinginde olduğu ve olacağı gibi göğsü dik durmaktadır. Çevresindeki kişilere doğru mesafeden seslendiği tespit edilmiştir.

Millet İttifakı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Adayı Ekrem İMAMOĞLU; 29 Mart Ümraniye Mitinginde başın duruşu ve baş hareketleri ana başlığında yer alan 3 alt başlığı da kullanmıştır. Miting esnasında söylediklerinden sonra halkın kendini onaylamasına karşın onun da kendini başıyla onayladığı gözlemlenmiştir. Miting başlangıcında konuşmasına başlamadan halkı başı ile selamlamış ve olumsuz konularda başını yukarı doğru kaldırarak başla ilgili diğer hareketleri de kullanmıştır. Yüz ifadeleri ve mimikler ana başlığı altındaki 5 alt başlığı da miting esnasında kullandığı gözlemlenmiştir. Tüm miting süresince güler yüzlü olduğu için duygu belirten ifadeler alt başlığında mutlu olduğu tespit edilmiştir. Anlattığı konulara göre sinir anında kaşlarının çatıldığı gözlemlenmiş bu da kaşlarını kontrollü kullandığı sonucunu ortaya koymuştur. Gözlerindeki anlamlı bakış o an yaşadığı duyguya göre farklılık göstermiştir. El parmak hareketleri ana başlığında yer alan 7 alt başlıktan 6'sını kullandığı gözlemlenmiştir. Sadece mitinge katılan kişilerle tokalaşmadığı görülmüştür. Ellerini konuşmasıyla senkronize biçimde kullanmıştır. Anlattığı konuya göre dürüstlüğü gösteren avuç içini halka gösterdiği gözlemlenmiştir. Halkı ikna etmesi gereken konularda ikna edici el hareketleri kullanmıştır. Vaat verirken vaatlerini sıralarcasına parmaklarıyla vaatlerini saydığı gözlemlenmiştir. Halka seslenirken işaret parmağıyla halkı işaret ettiği tespit edilmiştir. Halka kucak açarcasına 2 kolunu birden havaya açtığı gözlemlenmiştir. Ayak ve bacakların hareketleri ana başlığında 3 alt başlığın da kullanıldığı gözlemlenmiştir. Konuşma alanında sabit bir noktada kalmayarak her yöne hitap etmesiyle konuşma alanını doğru biçimde kullandığı gözlemlenmiştir. Mitingini ayakta yapmıştır. Bacaklarının duruşundan rahat olduğu tespit edilmiştir. Vücut duruşu ana başlığındaki 3 alt başlığı da kullandığı görülmüştür. Ceket düğmesi iliklidir, göğsü dik duruşludur ve miting alanını halka karşı doğru kullanmıştır.

SONUÇ

Temsili demokrasinin bir gereği olarak belli dönem ve aralıklarla tekrarlanan seçimler, siyasal aktörlerin mevcut ve olası seçmenler ile iletişim kurma ihtiyacını artırmaktadır. Seçim dönemleri, siyasal liderler açısından siyasal iletişim, reklam ve pazarlamanın en yoğun şekilde yürütülmesi gereken birer zaman dilimidir. Bu dönemde doğal olarak seçmen beklentilerine hitap eden ve pazarlama iletişimi tarzıyla onları ikna edebilen siyasal aday ya da liderler bir üstünlük ya da en azından seçmen gözünde bir öncelik kazanabilmektedir. Zira siyasal partiler, ideolojileri ve parti programları ile olduğu kadar adayların lider profili ve sözsüz iletişim tarzı ve hâkimiyetleri açısından da birbirleriyle rekabet içindedirler ve seçmen tercihlerini etkileyebilmek için çeşitli beden dili tarz, yöntem ve stratejilerine başvurmaktadırlar. Bu bağlamda bu çalışmada 31 Mart yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Cumhuriyet ve Millet ittifakı başkan adaylarının seçim kampanyaları sırasında beden dilini nasıl kullandıkları üzerinde durulmuştur.

Adayların beden dili kullanımına bakıldığında Ekrem İMAMOĞLU'nun özellikle başın duruşu ve baş hareketlerine ilişkin beden dili hareketlerini Binali YILDIRIM'a göre daha fazla kullandığı görülmektedir. El, parmak ve kol hareketleri ana başlığında her iki adayın da tokalaşma dışında diğer beden dili hareketlerini kullandıkları belirlenmiştir. Millet İttifakı Adayı Ekrem İMAMOĞLU'nun dürüstlüğü gösteren avuç içini gösterme, ikna edici el hareketlerini kullanma ve kolların birbirine kavuşturulması veya açılması alt başlıklarını mitinglerinde Cumhuriyet İttifakı Adayı Binali YILDIRIM'dan daha fazla kullanmış olduğu gözlemlenmiştir. Ayak ve bacakların hareketleri ana başlığında iki adayın da ayakta durma ve bacakların duruşu alt başlıklarını mitinginde eşit sayıda kullandıkları tespit edilmiştir. Konuşma alanını kullanma alt başlığını Ekrem İMAMOĞLU, Binali YILDIRIM'dan daha fazla kullanmıştır. Bu gözlemler ayak ve bacak hareketleri ana başlığını Millet İttifakı Adayı Ekrem İMAMOĞLU'nun mitinglerinde daha fazla kullandığı sonucunu vermiştir. Vücut

duruşu ana başlığında ceket veya yeğin düğmeli olması ve göğsün dik duruşlu olmasını iki aday da mitinglerinde eşit sayıda kullanmıştır. Çevredeki kişilerle doğru mesafede durma alt başlığını Millet İttifakı Adayı Ekrem İMAMOĞLU, Cumhuriyet İttifakı Adayı Binali YILDIRIM'dan daha fazla kullanmıştır.

Kişinin kelimeleri kullanmadığı durumlarda bir bakışın, gözleri çevirmenin ya da anlamlı bir gülümsemenin birçok şeyi ifade edebileceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda; iletilmek istenen mesajın esas taşıyıcısı konumuna yükselen ağız-dudak ve göz hareketi ile konuşmaya ritim ve vurgu katarak sözlü ifadelerin gücünü arttıran el hareketinin kişilerde memnuniyet ve güven uyandırmak amacıyla siyasette belirgin olarak kullanıldığı yapılan incelemede açıkça görülmüştür. Seçmenin ilgisini çekerek, aklına ve duygusuna seslenebilmenin bir yolu olan çekicilik unsurları, mitinglerde uygun beden dili hareketleri ile sağlanabilmektedir. İncelemeye alınan mitinglerde beden dili hareketlerinden en az birinin kullanıldığı belirlenmiştir, bu da beden dilinin bireylerin bilincinde ve bilinçaltında bir anlam yaratarak mesajların daha kolay algılanmasını sağladığının bir göstergesidir.

Çalışmanın kuramsal bölümünde de değinildiği gibi siyaset kavramı; bir ikna etme, inandırma ve etkileme sanatıdır. Dolayısıyla retorik, siyasal iletişim açısından oldukça önemlidir. Beden dilinin etkili kullanımı ise retorik hedef kitle üzerindeki etkisini artıracak bir faktördür. Dolayısıyla siyasi partiler ve adaylarla ilgili özelliklerin, fikirlerin, ilke ve politikaların pazarlanması amacı ile yürütülen siyasal pazarlama faaliyetleri için retorik ve beden dilinin bütünsel kullanımı oldukça önemlidir. Partilerin gücünün, felsefesinin ve ideolojik etkisinin arenası olan siyasal pazarlama iletişimi sürecinde hedef kitleyi ikna etme amacına yönelik yürütülen tüm kampanyaların başarısı, liderlerin sözlü ve sözsüz iletişim becerileri ile doğru orantılıdır. Bu nedenle siyaset bilimi, pazarlama iletişimi stratejilerini, retorik ve sözsüz iletişim unsurlarını bir araç olarak kullanmaktadır. Siyasal pazarlama iletişimi açısından beden dilinin başarılı kullanımının seçmen tercihleri üzerinde yalnızca söylemsel ve mantıksal değil, estetik bir etki de yarattığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla özellikle seçim kampanyaları döneminde, beden dilinin etkili kullanımı siyasi liderleri, rakiplerinin önüne geçirecek bir unsurdur. Çalışmanın bulguları da siyasal pazarlama iletişimi açısından beden dilinin önemini ortaya koymaktadır. Araştırmaya konu 31 Mart 2019 Türkiye Yerel Seçimleri kampanya döneminde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na aday her iki liderin de beden dilini siyasal pazarlama iletişimi amaçları doğrultusunda bilinçli ve planlı bir biçimde kullandıkları tespit edilmiştir.

Bu çalışma 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri ve Cumhuriyet İttifakı aday Binali YILDIRIM ile Millet İttifakı aday Ekrem İMAMOĞLU özelinde yapılmıştır. Farklı siyasi adaylar ve diğer kampanya seçim dönemleri örnekleminde, yalnızca seçim dönemleri ile de sınırlı olmayan, liderlerin uzun vadede beden dili kullanımlarına yönelik yapılacak çalışmalar da siyasal pazarlama iletişiminde beden dilinin önemini ortaya koyulması açısından alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ada, Sefer ve Ölçüm Çetin, Münevver, (2002). *Eğitim ve Öğretim Ortamında Disiplin Nedir?* Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Adair, John, (2003). *Etkili İletişim, Yönetim Silahlarının En Önemlisi*. Ömer Çolakoğlu (çev.), İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Altıntaş, Ersin ve Çamur, Devrim, (2001). *Sözsüz İletişim ve Beden Dili*, Anraka: Nobel Yayıncılık.
- Baltaş, Zuhul ve Baltaş, Acar, (1998). *Bedenin Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cooper, Ken, (1989). *Sözsüz İletişim*. Tunç Yalkı (çev.), İstanbul: Rota Yayın Dağıtım.
- Cüceloğlu, Doğan, (1997). *İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çalışkan, Nihat ve Yeşil, Rüştü, (2005). "Eğitim Sürecinde Öğretmenin Beden Dili", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (1), s.199-207.
- Çiftçinar, Bülent, (2011). *Beden Dili*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Eke, Erdal, (2008). "Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örnek Olayı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

- Ekman, Paul and Friesen, Wallace V, (1971). *Constants Across Cultures in The Across Cultures Face and Emotion*. Journal of Personality and Social Psychology, APA, 17(2), 124-129.
- İzğören, Ahmet Şerif, (2000). *Dikkat Vücutumuz Konuşuyor*, Ankara: Academy Plus Yayınevi.
- James, Judi, (1999). *Bedenin Dili*. Murat Sağlam (çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd.Şti.
- Kaya, Canten, (2013). *Etkili İnsan Olmanın İncelikleri ve Beden Dili*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Kentel, Ferhat, (1991). “*Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair*”, Birikim Dergisi, 30, s. 39-44.
- Ker Dinçer, Müjde, (2012). *İletişimin Kalbi Sözsüz İletişim Becerileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Keresteci, Zuhale, (2006). “*Siyasal Partilerin Politik Pazarlama Uygulamaları ile Bu Uygulamaların Seçmenler Üzerindeki Etkileri ve Bir Uygulama*.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kim, Man Ki and Kim, Gyu Hyun, (2013). “*A Study on Nonverbal Communication in Political Public Relations: Focusing on The 2010 Korean Provincial Election, 2012 General and Presidential Elections*”, International Journal of Digital Content Technology and its Applications (JDCTA), 7(12), s. 506-511.
- Layıcı, Şafak, (2010). *Beden Dili*. İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Marshment, Jennifer Lees, (2003). “*Political Marketing: How To Reach That Pot Of Gold*”, Journal of Political Marketing, 2(1), s. 1-32.
- Moller, Claus ve Hegedahl, Paul, (1994). *Önce İnsan*, İstanbul: TMI Yayınları.
- Mutlu, Erol, (1998). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Oktay, Mahmut, (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Özdemir, Mehmet, (2014). *Sessiz Güç Beden Dili*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Özkan, Zülfiyar, (2006). *Kazandıran Beden Dili*, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Pease, Allan, (1997). *Beden Dili*, Yeşim Özben (çev.), İstanbul: Rota Yayıncılık.
- Rominiecka, Marta, (2008). “*Non-Verbal Cues in Politics: An Analysis Of Gestural Signals Sent By American and European Politicians*”, Poznań Studies in Contemporary Linguistics, 44(2), s. 247–263.
- Schober, Otto, (1995). *Beden Dili (Davranış Anahtarı)*, Süeda Özbent (çev.), İstanbul: Arion yayınevi.
- Seçim, Mustafa Özgür, (2017). *Toplumsal Değişimlerin Siyasal Reklama Yansımaları: 2000-2010 Türkiye Örneği*, Konya: Literatürk.
- Tayfun, Recep, (2010). *Sözsüz İletişim ve Beden Dili*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Zıllıoğlu, Merih ve Yüksel, Ahmet Haluk (1994). *İletişim Bilgisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zielke, Wolfgang, (1993). *Sözsüz Konuşma Davranışlarına Bakarak İnsanları Tanıma*, İstanbul: Say Yayınları.